Uluslararası
Geçmişten Günümüze

# Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu

17-19 Kasım 2017 MALATYA

## BİLDİRİLER

## II. CİLT

Editörler

Prof. Dr. Nusret AKPOLAT
Prof. Dr. Fikret KARAMAN
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
MALATYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

## Sempozyum Onur Kurulu

**Prof. Dr. Ahmet KIZILAY**
İnönü Üniversitesi Rektörü

**Ahmet ÇAKIR**
Malatya Büyükşehir Belediye Başkanı

## Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

**Prof. Dr. Fikret KARAMAN**

## İnönü Üniversitesi Yayınları

**ISBN**
978-975-8573-54-7 (Takım)
978-975-8573-56-1 (2. Cilt)
1. Baskı Ekim 2018, Ankara 1,000 Adet

## Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Neslihan DURAK
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
Doç. Dr. İlhan ERDEM
Doç. Dr. Mehmet BİRSİN
Doç. Dr. Mehmet Korkut ÇEÇEN
İhsan GENCAY
Yrd. Doç. Dr. Murat ZENGİN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ
Hamit Süha HOTAR
Arş. Gör. Mehmet Emin ŞAHİN
Arş. Gör. Okan AÇIL

## Sempozyum Sekretaryası

Arş. Gör. Mehmet Emin ŞAHİN
Arş. Gör. Okan AÇIL

**BASKI**

TDV

Serhat Mahallesi 1256 Sk. No: 11
Yenimahalle / Ankara
Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312. 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

**Açıklama:**
*Bildirilerdeki görüşlerin yasal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.*

# CEMAL EL-MALATÎ VE EL-MU'TASAR MİNE'L-MUHTASAR MİN MÜŞKİLİ'L-ÂSÂR ADLI ESERİ

Bekir KARADAĞ[1]

## ÖZET

Bu çalışmada aslen Malatyalı olan Cemâl el Malatî ve günümüze ulaşan eseri el-Mu'tasar mine'l-Muhtasar min Müşkili'l-Âsâr isimli eseri ele alınmaktadır. Hanefi başkadılığı yapacak kadar önemli bir fakih olan Malatî, bazı görüş ve uygulamalarından dolayı tenkit edilse de kendi döneminde Hanefi mezhebinin önde gelen fakihlerinden birisi olmuştur. Malatî'nin gerek tercihlerde bulunması gerekse de Tahâvî'yi savunmasından dolayı el-Mu'tasar'ın sıradan bir ihtisar çalışması olmadığı anlaşılmaktadır.

**Anahtar Kelimler:** Cemâl el Malatî, Malatya, el-Mu'tasar mine'l-Muhtasar min Müşkili'l-Âsâr, Hanefi Mezhebi, Tahâvî, Hanefi Başkadılığı

1 Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Öğretim Üyesi

## 1. Cemal El-Malatî'nin Hayatı

### 1.1. Doğumu ve Eğitim Hayatı

Asıl ismi Ebü'l-Mehâsin Cemâluddîn Yûsuf b. Mûsâ b. Muhammed el-Malatî el-Halebî (ö. 803/1400) olan fakih, Cemal el-Malatî olarak bilinmektedir.[2] Dönemin önde gelen Hanefi fakihlerinden biri olan Malatî, 725 (1325) veya 726 (1326) yılında[3] doğmuştur. Malatî'nin nerede doğduğu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı ilim adamlarına göre Malatî'nin ailesi, aslen Harputlu olmasına rağmen kendisi Malatya'da doğmuştur.[4] Buna karşın Halil b. Şahin gibi bazı ilim adamları onun Harput'ta doğup Malatya'da büyüdüğünü ifade etmektedir.[5] Fakat Malatî'nin hayatında en önemli, etkiye sahip olan şehir Halep olmuştur. Malatî, Halep'te yetişmiş, orada fıkıh ilminde parlamış ve meşhur olmuştur.[6]

Henüz küçük iken Kur'ân-ı Kerîm ve bazı temel metinleri ezberleyen Malatî gençlik yıllarında Halep'e gidip eğitim almış ve fıkıh ilminde maharet kazanmıştır.[7] Yaşı biraz ilerledikten sonra Mısır'a giderek Sargıtmışiye medresesinde hocalık ve yöneticilik yapan Kıvâmuddîn el-itkânî'den, onun vefatından sonra yine aynı medresenin şeyhi Erşeduddîn es-Serayî,[8] Alâeddin et-Türkmânî, İbn Hişâm en-Nahvi, İzzeddin İbn Cemâa ve Moğultay b. Kılıç gibi dönemin önemli âlimlerinden dersler almıştır.[9] Mısır'da eğitimini tamamladıktan sonra Halep'e dönen Malatî, orada ders ve fetva vermeye başlamıştır.[10] Malatî, Emîr Tağrîberdî tarafından Halep'te yaptırılan camide ders okutmakla görevlendirilmiştir.[11] Keşşaf'ı okutan Malatî, farklı mezheplere mensup öğrencilere kendi mezheplerine göre fıkıh öğretmiştir.[12]

Yöneticilere karşı sözünü esirmediği anlaşılan Malatî'nin bu özelliği ile ilgili şöyle bir olaya anlatılır; Timur/Moğol tehlikesi baş gösterince Halep emiri, askerleri teçhiz etmek için kadı ve alimle-

2 Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî (ö. 1449/52), *Raf'u'l-Isr an Kudâti'l-Mısır*, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 1418/1998, s. 477; Hayreddin Ziriklî (ö. 1976/1396), *el-A'lâm*, Dâru'l-ilm li'l-Melâyîn, Yy 2002 VIII, 254-255.

3 Zeynüddîn Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin Abdülbâsıt Malatî (ö. 1514/920), *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, Thk. Ömer Abdusselam Tedmurî, el-Meketbetu'l-Asriyye, Beyrut 1422/2002, III, 51.

4 Ömer Rızâ Kehhâle (ö. 1987-1905), *Mu'cemü'l-Müellifîn*, Mektebetu'l-Müsenna, Beyrut Ty, XIII, 338.

5 Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 51.

6 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*- s. 477.

7 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335.

8 Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmî*, X, 335; Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf İbn Tagrîberdî (ö. 1469/874), *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kahire*, Dâr'ul-Kütüb, Mısır Ty, XIII, 25.

9 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335

10 İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, XIII, 25.

11 Mustafa Uzunpostalcı, "Cemâl el-Malatî", *DİA*, TDV Yay. İstanbul 1993, VII, 305.

12 Ebü'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-imâd (ö.1679/1089), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, Dâru'l-Garbi'l-islâmî, Beyrut 1988, IX, 64.

ri toplayarak insanların/ tüccarların mallarının yarısını veya üçte birini almanın cevazını sormuştur. Malatî ise, "*Eğer siz gücünüz ile bunu yapacaksınız emir size aittir. Fakat biz, İslam'a göre helal kabul edip buna fetva veremeyiz*" diye karşılık vermiştir. Emirler, ikinci sefer vakıflara el koymak için istişare ettiklerinde yine Malatî onlara itiraz etmiştir.[13] Malatî'nin itirazı üzerine emir, bu işten vazgeçmiştir. Âlimlere göre bu, Malatî'nin iyiliklerinden biridir.[14]

## 1.2. Hocaları

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Malatî, Mısır'a gittiğinde ilkin dönemin önde gelen Hanefi fakihlerinden *Hidâye* şarihi Kıvâmuddîn el-itkânî 'den ders almıştır.[15] Daha sonra yine Hanefi bir fakih olan Sargıtmışiye medresesi şeyhi olan Erşeduddîn es-Serâyî/Erşed el-Aksarayî'den ders almıştır.[16] Fakat ondan hangi dersleri okuduğuna dair elimizde herhangi bir bilgi mevcût değildir.

Memlükler dönemi muhaddis Hanefi fakihlerin önde gelen isimlerinden biri olan *Alâeddin et-Türkmânî* de Malatî'nin ders aldığı önemli hocalarından biridir.[17]

Malatî, devrin önde gelen hadisçilerinden ve aynı zamanda Hanefi fakih, Hâfız Moğultay b. Kılıç'tan eğitim almıştır. Malatî bu hocasından 760 yılında *Sîretu'n-Nebeviye*'yi dinlemiş ve ondan rivayet etmiştir.[18]

Bunun yanında Şâfiî olan, İzzeddin İbn Cemâa'dan dersler almıştır.[19] Ayrıca dönemin en önemli dilcilerinden İbn Hişâm en-Nahvî'den de eğitim almıştır.

## 1.3. Öğrencileri

Birçok medresede dersler vermiş olan Malatî, bunun neticesinde birçok öğrencinin yetişmesine katkıda bulunmuştur.[20] Malatî'nin yetiştirdiği öğrencilerin başında Hanefi baş kadılığı da yapmış olan muhaddis Hanefi fakihlerden Bedreddin el-Aynî gelmektedir. Aslen Antepli olan Aynî, 780 yılında Malatî'nin Halep'te bulunduğu sırada yanına gelerek ondan fıkıh dersi almıştır.[21]

Hanefi kadılığı yapmış olan ve İbn Furat, diye bilinen İzzeddin b.

13 Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer Askalânî (ö.1449/852), *İnbâü'l-Gumr bi-Enbâ'l-Umr fi't-Târîh*, Thk. Hasan Habeşî, el-Meclisu'l-A'lâ li'Şuûni'l-islâmiyye, Mısır 1389/1969, II, 134.

14 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336; İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

15 İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, XIII, 25.

16 İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, XIII, 25. Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 51.

17 Uzunpostalcı, "Cemâl el-Malatî", VII, 305.

18 İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

19 İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

20 Birçok öğrenci yetiştirdiğine dair bk. İbn Tagrîberdî, *en-Nücûmü'z-Zâhira*, XIII, 25.

21 İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

Abdurrahim b. Muhammed ondan fıkıh dersi almıştır. Bunun neticesinde ibn Furat Malatî'den fetva ve tedris icazeti almıştır.[22]

Feyyûmî olarak bilinen Hüseyin b. Ziyad b. Muhammed el-Bedr olan Hanefi âlim de Malatî'nin önemli öğrencilerinden biridir. 784 yılında Halep'e giden Feyyûmî, burada ondan fıkıh eğitimi alan önemli öğrencilerinden biridir.[23]

Halep'te iken ondan fıkıh ve usul dersi alan âlimlerden biri de Trablus kadılığı yapmış olan Hanefi fakih İbn Safedî'dir. İbn Safedî, Malatî'den fıkıh ve fıkıh usulüne dair eğitim almıştır.[24]

### 1.4. Eserleri

Dönemin önde gelen Hanefi fakihi olan cemal el-Malatî'nin eser telif etme hususunda velud olmadığı görülmektedir. Onun günümüze ulaşan aynı zamanda inceleme konumuz olan eseri, Hanefi fıkhına dair *el-Mu'tasar mine'l-Muhtasar min Müşkili'l-Âsâr* isimli eseridir.[25]

Sehâvî'nin ifadesine göre Malatî, başka eserler de telif etmiştir.[26] Fakat bu eserler hakkında şu an bir malumatımız bulunmamaktadır.

### 1.5. Görevleri

Cemal el-Malatî'nin bazı idari ve ilmi görevlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Malatî'nin üstlendiği idari görev, Hanefi baş kadılığıdır. Hanefilerin kadısı olarak da bilinen Malatî, (Rebîülâhir 800/ Ocak 1398) tarihinde Sultan Berkûk tarafından davet edilerek vefat eden Trablusî'nin yerine Mısır Hanefî kadılığına getirilmiştir.[27] Malatî gelene kadar bu makam 111 gün boş kalmıştır.[28] Malatî, vefat ettiği 19 Rebiulevvel 803 tarihine kadar bu görevde kalmıştır.[29] Fakat aşağıda ifade edeceğimiz bazı görüşlerinden dolayı kadılığının övülmediği söylenmektedir.[30]

Malatî, çeşitli medreselerde görev yaparak ilmi görevlerde de bulunmuştur. Bunların başında Kâmiliyye medresesinde yaptığı gö-

22 Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî (ö. 911/1505), *Nazmü'l-ikyân fî A'yâni'l-A'yân*, Thk. Filip Hitti, El-Meketebetu'ü-ilmiyye, Beyrut Ty, s. 128.

23 Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed Sehâvî (ö.1497/902), *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayât, Beyrut Ty, III, 144; et-Temîmî, *et-Tabakâtü's-Seniyye*, I, 248.

24 Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 18. Diğer öğrencileri için bk. Sehâvî, *ed-Dav'l-Lâmî*, IV, 187, VIII, 199.

25 Ziriklî, *A'lâm*, VIII, 254-255

26 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336; Uzunpostalcı, "Cemâl el-Malatî", VII, 305.

27 Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 51; İbnü'l-'Acemî, *Kunûz'z-Zeheb*, I, 370; Ziriklî, *A'lâm*, VIII, 254-255; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, VII, 131, XII, 157.

28 İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, XII, 157.

29 İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, VII, 131.

30 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336; Ziriklî, *A'lâm*, VIII, 254-255.

rev gelir.[31] Yanı sıra Sargıtmışîye medresesinde görevi de önemlidir. Baş kadılık görevinde iken medresenin hocası sır kâtibi Gülistânî vefat edince Malatî, 801 yılında bu medresenin hocalığına getirilmiştir.[32] Ayrıca emir Tagrîberdî, onu Halep'te yaptırdığı bir câmiîde ders vermek için görevlendirmiştir.[33]

### 1.6. Malatî'nin Fıkıhçılığı ve Ona Nisbet Edilen Bazı Görüşler

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi islami ilimlerde mahir hale gelen Malatî'nin[34] temayüz ettiği ilim dalının fıkıh ilmi ve usulü olduğunu söylemek mümkündür. Zira onun fetva derecesine ulaştığı birçok ilim adamı tarafından dile getirilmiştir. Hanefi baş kadısı olacak kadar yetkin bir fakih olan Malatî'nin,[35] kendisinde Hanefi mezhebinin riyasetin onda son bulmuştur.[36] Öğrencisi Ayni'nin onun hakkındaki, *"30 yıl kaldığı Halep'te hiç mütalaa etmeden günde 50 fetvadan fazla yazardı"* [37] ifadesi, Malatî'nin fıkıh ilminde ne kadar mahir olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Malatî hakkında söylenen *"Keşşâf'ı çokça okutur, kendisi Hanefi olmakla beraber öğrencilerine kendi mezheplerine göre ders verirdi"*[38] ifade, onun diğer sünni mezhepler hakkında da iyi bir iktisaba sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynaklarda Malatî'ye atfedilen bazı görüşler şunlardır:

1. Müslümanı Hristiyan karşılığında kısas ettirmesi

İbn Hacer'in anlattığına göre Malatî, Hristiyan karşılığında bir Müslümanı öldürtmüştür (kısas ettirmiştir). İbn Hacer, böyle bir meselenin Malatî'ye nisbet edilmesi hususunda alimler arasında İttifak olduğunu belirtir. Hatta İbn Hacer, bundan dolayı onun kötülendiğini belirtir.[39] Malatî, bu uygulamadan dolayı tenkit edilse de Hanefi mezhebinde kabul edilen *"Bir zımmî karşılığında Müslüman birinin kısas edilebileceği"*[40] görüşünden hareketle bunu yapmış olmalıdır. Dolayısıyla Hanefi olan Malatî, mezhebine uygun hareket etmiş olmaktadır ki yadırganacak bir husus değildir.

2. Haşhaşı mübah kabul etmesi

İbn Hacer, temriz sığasını kullanarak onun haşişin mubah oldu-

31 Ebû'l-Vefa Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed Sıbt İbnü'l-'Acemî (ö. 1438/841), *Künûzü'z-Zeheb fî Târîhi Haleb*, Dâru'l-Kalem, Halep 1417. İbnü'l-'Acemî, *Kunûz'z-Zeheb*, I, 370.

32 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*, s. 477; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335; Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 18.

33 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335

34 İbn Tagrîberî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, XIII, 24.

35 Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 51.

36 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335

37 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336.

38 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335

39 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*, s. 477; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, x, 335

40 Bk. Şamil Dağcı, "Kısas", *DİA*, TDV Yay, Ankara 2002, XXV, 491.

guna dair fetva verdiğinin söylendiğini belirtir.[41]

3. Buhârî'ye karşı tutumu

İbn Hacer, Malatî'nin *"Kim Buhari'ye fazla bakarsa zındıklaşır"* sözünün meşhur olduğunu söyler.[42]

4. İhtilaflı bazı muameleleri mübah kabul etmesi

İbn Hacer, Malatî'nin faizli bazı muameleleri meşru sayan çeşitli hîle-i şer'iyye yollarını câiz kabul ettiğini belirtir.[43] Sehâvî'nin ifadelerine bakıldığında ibn Hacer'in Malatî'ye nisbet ettiği faizli muamelelerin beyu'l-îne olduğu anlaşılmaktadır. Zira İbn Hacer'in öğrencisi olan Sehâvî, Malatî'nin beyu'l-ine yolu ile mal biriktirdiğini ifade etmektedir.[44] Beyu'l-îne ise Hanefi mezhebinde caiz olmamakla beraber Şâfiî mezhebinde caiz olan akitlerdendir.[45] Bu hususta Malati'yi eleştirenlerin de Şâfiî oldukları gözönünde bulundurulduğunda bu durum tezat teşkil etmektedir.

5. Vakıfların istibdali

Malatî'nin vakıfların istibdâline izin verme konusunda aşırı gittiği belirtilmektedir.[46] Hâlbuki daha önce de ifade ettiğimiz bir meselede Moğol tehlikesinin baş göstermesi esnasında Halep emirinin halka fazla vergi yüklemeye çalışması olayında Malatî, buna karşı çıkmış ve bunun neticesinde vakıflara devletçe el konulmasından vazgeçilmiştir.[47]

Malatî tüm bu uygulamalarından dolayı tenkit edilmektedir. Hatta Malatî'nin bu görüşlerini yermek için şöyle bir mısra nazm edildiği belirtilmektedir.[48]

عجبتُ لشيخ يأمر الناس بالتُّقى ... وَمَا رَاقَبَ الرَّحْمَنَ يوماً وَمَا اتقى

يَرَى جَائِزاً أكلَ الحَشِيشَةَ والرِّبا ... ومَنْ سَمع بالوَحي حقاً تَزَنْدَقا

## 1.7. Vefatı

Malatî, kadılık görevini yürütmekte iken 19 Rebîülâhir 803'te (Kasım-Aralık 1400) Kahire'de vefat etmiştir.[49] Fakat İbn Hacer, onun 18 Rebiulevvel 803 te vefat ettiğini belirtir.[50]

41 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*, s. 477; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, x, 335;İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

42 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*, s. 477; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, x, 335; İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

43 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*, s. 477; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, x, 335; İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

44 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336.

45 Bk. Bey'u'l-îne'nin mezheplere göre hükmü için bk. H. Yunus Apaydın, "İne", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 283-285.

46 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335; İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

47 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336.

48 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*, s. 477; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335.

49 İbn Tağrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, VII, 131, XIII, 25; Ziriklî, *A'lâm*, VIII, 254-255.

50 İbn Hacer, *Raf'u'l-Isr*, s. 477.

### 1.8. Âlimlerin Onun Hakkındaki Görüşleri

Malatî'den sonra gelen bir çok alim onu güzel hasletleri ile övmüştür. Örneğin İbnu'l-Acemî, onun çok zengin olduğunu ve Halep'te iken çok mal tasadduk ettiğini ifade etmektedir.[51] Bunun ötesinde onun Halep'te bir vakfının olduğu belirtilmektedir.[52]

Halil b. Şahin onu *"allame" "kadıl kudat"* diye anmaktadır.[53] Ayrıca onun hakkında Hanefi mezhebini ve ilimleri, bilen, zarif, latif, ve çokça sadaka veren bir kişi olarak anar.[54] Öğrencilerinden Aynî, hocasının zarif ve uzun boylu olduğunu belirtir.[55] İbn Hacî, onun ilmini övmüştür.[56]

İbn Tağrîberdî, onun usul ve fıkıh, Arapça ve diğer ilimlerde parlamış olduğunu belirtir.[57] Sehâvî'nin aktardığına göre öğrencisi Aynî, Hanefi mezhebinin riyasetinin onda son bulduğunu belirtmiştir.[58] Yine Aynî'nin anlattığına göre onun Halep'te 30 yıl kaldığını ve hiç mütalaa etmeden günde 50 fetvadan fazla yazdığını belirtir.[59]

Malatî 'ye yapılan bu methiyelerden farklı olarak kimi yönlerden dolayı tenkit edildiği de görülmektedir. Örneğin Aynî, hocası Malatî'de biraz cimrilik ve tamahkârlık olduğunu söylemektedir. Ayni, hocasının Halep'te çokça mal biriktirdiğini fitne zamanında bunların yağmalandığını belirtir.[60] Öte yandan Sehâvî, Ayni'nin onun hakkındaki görüşlerini biraz farklı anlatır. Buna göre Aynî, hocasının fakirlere 25 dirhem tasaddukta bulunduğunu ve bundan bir şey bırakmadığını belirtir. Kendisinde biraz cimrilik ve tamah olmakla beraber malının zekâtının hiç kesilmediğini belirtir.[61]

Sehâvî, Malatî'nin yukarıda ifade ettiğimiz görüşenlerinden dolayı tenkiti edildiğini ifade ettikten sonra Malatî'ye kast ederek *"Allah'ın dinini bu facir kimse ile de kuvvetlendirdiğini söyler."*[62] İbn İmâd, onun fasıklarla yakınlık kurduğunu belirtir.[63]

## 2. El-Mu'Tasar Mine'l Muhtasar Min Müşkili'l-Âsâr Adlı Eseri

Malatî, Tahâvî'nin *Müşkilü'l-Âsâr* adlı eserini ihtisar eden Ebü'l-

51 İbnü'l-'Acemî, *Kunûz'z-Zeheb*, I, 370.
52 İbnü'l-'Acemî, *Kunûz'z-Zeheb*, I, 370
53 Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 51.
54 Malatî, *Neylu'l-Emel*, III, 51.
55 İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.
56 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335; İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.
57 İbn Tagrîberdî, *en-Nücûm'z-Zâhira*, XIII, 24.
58 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 335
59 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336.
60 İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.
61 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336
62 Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, X, 336
63 İbnü'l-imâd, *Şezerât*, IX, 64.

Velîd el-Bâcî'nin *Muhtasaru Müşkili'l-âsâr* adıyla yazdığı eserini *el-Mu'tasar mine'l-Muhtasar* ismiyle ihtisar etmiştir. Eser, çeşitli tarihlerde Haydarabat'ta basılmıştır. Ayrıca Beyrut, kahire ve Dımışk'taki üç yayınevi beraberce bir baskını daha yapmışlardır.

## 2.1. Önemi

Önceleri Şâfiî iken sonra Hanefi mezhebine geçen Tahavî, fıkıh ilmi açısından iki özelliğinin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi fıkıhçı olmasıdır. İkincisi ise hadisçi yönüdür. Tahâvî'nin birinci yönü olan fakihlik yönü ilk dönemlerden itibaren Hanefi fakihlerin dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda Tahâvî'nin fıkıh alanında yazdığı *Muhtasar* adlı eseri üzerine birçok şerhin yazıldığı görülmekledir. Tahâvî'nin ikinci özelliği olan hadisçiliğinin ilk dönemlerde Hanefi mezhebinde pek itibara alınmadığı anlaşılmakladır. Zira Tahâvî'nin yazdığı *Şerhu Meani'l-Âsâr* ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* adlı eserleri üzerinde yapılan çalışmaların daha sonra yapıldığı anlaşılmalardır. Dahası Tahâvî'nin bu yönünün Hanefi fakihlerden önce diğer mezhep müntesipleri tarafından ele alındığı görülmektedir. Nitekim müellifimiz de çalışmasını Maliki mezhebine mensup bir fakih olan Bacî'nin *Muhtasarı* üzerine bina etmiştir.[64] Söz konusu eser Tahâvî'nin hadisçiliğinin Hanefi mezhebinde ele alan ilk eserlerden olması itibariyle önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu eser, hadis çalışmalarının az olduğu Hanefi mezhebinde yeni bir dönemin başlangıcı olan hadisçi Hanefiliğin ilk çalışmaları arasında olması açısından önemlidir.

## 2.2. Eserin Yazılma Sebebi

Malatî hocasının Tahâvî'nin *Müşkilu'l Âsâr* ile ilgili övgü dolu sözlerini aktardıktan sonra söz konusu eserin bazı eksikliklerinden bahseder. Buna göre bu eser, hadislerin tariklerinin ve hadis hakkındaki inceleme hususunda çok olduğunu, beyan noktasında iyi fakat tertip ve düzensiz olduğunu söyler. Bu eserde babların yerlerine konmadığını, abdest ile ilgili hadisleri dağılmış olarak borçlar sonuna kadar olduğunu söyler. Aynı şekilde namaz ile ilgili hadislerin Salat, oruç ve diğer ahkam ve şeriatle ilgili diğer hadislerin de böyle olduğunu söyler. Nerede ise bir konuda peş peşe iki hadisi bulamayacağını söyler. Bundan dolayı faidelerinin yayılmış ve dağınık olduğunu söyler. ve bunların çıkarılmasının zor olduğunu belirtir. Eğer bir öğrenci mananın kendisine ulaşmak isterse o manya delalet edecek olan yeri bulamayacağını ancak bütün kitabı araştırdıktan sonra yerine ulaşabileceğini ifade eder. Ona göre eğer

64 Ebu'l-Velîd el-Bâcî'nin et-Tadîl ve't-tecrîh isimli eserini tahkik eden Ebu Lübâbe Hüseyn bu eserin aslen Ebu'l-Velîd İbn Rüşd'e (ö. 520/1126) ait olduğunu ikisinin künyelerinin aynı olmasından dolayı yanlışlıkla Ebu'l-Velîd el-Bâcî'ye nisbet edildiğini belirtir. Bk. Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb el-Bâcî (ö. 1081/474), *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh Limen Harrece Lehu'l-Buhârî fi'l-Câmi'S-Sâhîh*, Thk. Ebû Lübâbe Hüseyn Dâru'l-Livâ, Riyâd 1406/1986.

birisi bir kısmını tahsil etmeye çalışırsa bütün bablarını ezberlemesi gerekir.[65]

Malatî, eserin eksik olan yönlerini zikrettikten sonra bununla ilgili bütün faidelerini toplamak ve değerli incilerini muhtasar bir kitapta toplamayı amaçladığını söyler. Malatî, bunu telif etme ve uzak durma arasında tereddüt halinde kaldığını söyler. Çünkü bundan sermayesinin azlığı ve muhalatısının çokluğundan dolayı kendisine idrak etmesinin zor olduğunu belirtir. Malatî, bu durumun Bâcî'nin *Müşkilu'l-Asar* üzerine yaptığı muhtasara rastlayıncaya kadar devam ettiğini belirtir. Malatî bu muhtasarın, güzel ve bütün kısımları birbirine eklediğini, her şekli diğerine ilhak ettiğini, onu güzel bir şekilde tertip ettiğini, senedlerini ve tariklerini hazfettiğini, manasından ve inceliğinden bir şey bozmadan lafızların çoğunu ihtisar ettiğini, söyler. Böylelikle öğrenciye hıfzının kolay olduğunu söyler. Kitabı anlamının ve araştırmanın kolay olduğunu söyler. Malatî, bu esere rastlamak ile Allah'a şükreder ve bununla Allah'ın onun duasını kabul ettiğinin kesinlikle ortaya çıktığını belirtir. Malatî, çalışmaya giriştiğini ve bu işin murad edildiğine kesin bir şekilde kani olduğunu belirtir.[66]

## 2.3. Metodu

Malatî, eserinin mukaddimesinde metodunu bizatihi kendisi açıklamaktadır. Buna göre Malatî, bu eserin özünü çıkarmayı azmettiğini, lafızlarını birebir hikâye etmeden özünü çıkarmayı amaçladığını, muhtasardaki inci ve gerdanlıkları dizmeden manalarının manalarını zikretmeye çalıştığını söyler. Öğrencilerin devam etmesini umarak lafızlarının yarısını topladığını belirtir. Fakat *Muhtasar*'da bulunan Hz. Peygamber'in marifeti, isimleri sıfatları, mucizeleri, yaşı, vefatı, hükümleri gibi meseleleri konu konu işlediğini ve bunlarda hiçi bir değişiklik yapmadığını belirtir.[67]

Kitabını telif ederken Bâcî'nin itiraz ve istidraklarına işaret ettiğini belirtir. Buna göre Malatî, eserinde Ebu'l-Velid el-Bâcî'ye bazen sadece *el-Kadı*, bazen de *Kadı Ebu'l-Velîd* diyerek atıfta bulunmaktadır.[68]

## 2.4. Görüşlerini Açıklaması

Malatî, eseri ihtisar ederken dışarıda kalmamış, bazı yerlerde kendisi de müdahale etmiştir. Malatî'nin kendine ait görüşlerini

65 Bk. Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Musa el-Malatî, *el-Mu'tasar Mine'l-Muhtasar min Müşkili'l-Âsâr*, Âlemü'l-Kütüb, mektebetü'l-mütenebbî, Meketbetü's-Sa'duddîn, Beyrut, Kahire, Dımaşk Ty, I, 3.

66 Malatî, *Mu'tasar*, I, 3-4.

67 Malatî, *Mu'tasar*, I,4

68 Örnekler için bk. Malatî, *Mu'tasar*, I, 13, 26, 29, 30, 31, 51, 54, 78, 83, 100, 104, 107, 110, 125, 140, 147, 151, 155, 160, 182, 183, 184, 197, 198, 203, 227, 360,; II, 7, 42, 45, 87, 151, 199, 266.

"قلت" diyerek serdettiği görülmektedir.[69] Buna göre Malatî'nin kendi görüşleri şu başlıklar altında zikretmek mümkündür.

### 2.4.1. Tercihlerde Bulunması

Malatî'nin bazen tercihlerde bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Tahâvî'nin aktardığı *"kıyamet gününde insanların en uzun boylusu müezzinlerdir"* rivayeti hakkında iki farklı yoruma yer verir. Bunlardan birincisine insanlar, boyunlarını uzatarak amellerinin sevaplarına bakarlar. İnsanlar arasında bu hususta farklılık vardır. Müezzinler ise reca hususunda insanların en çok olanı oldukları için diğerlerinden daha uzun boyludurlar. Bâcî'ye atfettiği ikinci görüşe göre, kıyamet gününde emniyetlerinin fazla olmasından mecazdır. Malatî, birinci görüşün hakikatte daha yakın olduğu için daha güzel olduğunu belirtir.[70]

### 2.4.2. Bâcî'ye Karşı Tahâvî'yi Müdafaa Etmesi

Malatî, bu eserdeki yönteminden bahsederken bazı yerlerde Bâcî'nin görüşlerini aktardığını ifade etmiştik. Buna göre Bâcî, bazen Tahâvî'yi tenkit etmektedir. Malatî de Bâcî'nin Tahâvî'ye yöneltiği tenkitlere karşı onu müdafaa yoluna gitmiştir. Örneğin, Tahavî, Mekke'nin harem olması hususunda, *"Hiç şüphe yok ki, Allah yeri ve göğü yarattığı zaman bu şehri kıyamet gününe kadar muhterem kılmıştır. O, kıyamet gününe kadar Allah'ın muhterem kılmasıyla haram bir beldedir, onun dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez, yitiğini ilan edecek kimseden başkası alamaz. Bitkisi de koparılmaz."* Abbas, *Ya Rasûlallah izhar otu müstesna olsun. Çünkü o, zaruri bir ihtiyaçtır.* Rasûlullah, *"İzhir müstesnadır."* hadîsini zikreder. Tahavî, bu hadiste Müslümanların ihtiyacı için Abbas'ın Rasûlullah'tan dua etmesini istediğini belirtir. Tahavî, buradaki bir ifadeden Cebrail'in hazır bulunduğuna dair delil olduğunu ileri sürer. Bâcî ise bunun doğru olmadığını, Hz. Peygamber'in vahiy almak için Hz. Cebrail'e ihtiyacı olmadığını belirtir. Malatî de bu hususta Tahâvî'yi savunur ve Şöyle der: *Kâdînin zikrettiği ve aklına gelen son derece güzel şey, Tahâvî'nin yorumlarının hiçbirinin anlamı değildir. Bu, ondan insaflı bir şey değildir. Doğru olan şudur ki, o ikisinin tevili cevazın sınırı hakkındadır.*[71]

## Sonuç

Malatya'nın yetiştirdiği önemli âlimlerden biri olana Malatî, Malatya'da doğup veya büyümekle beraber. Halep'te meşhur olmuştur. Gerek Halep gerekse Mısır'da dönemin başta gelen Hanefi fakihlerinden ve Şâfiî fakihlerinden de eğitim almıştır. Mısır'dan dönemin

69 Bk. Malatî, *Mu'tasar*, I, 29. I, 22, 29, 30,031, 47, 51, 83, 125, 133, 147, 197; II, 151, 228.

70 Bk. Malatî, *Mu'tasar*, I, 29.

71 Bk. Malatî, *Mu'tasar*, I, 197-198.

sultanı tarafından çağrılıp baş kadılık yapabilecek kadar önemli bir isim olan Malatî, döneminin en önemli Hanefi âlimlerinden biridir. Hanefi Baş kadılığı gibi idari bir görevin yanı sıra birçok medresede ders veren, fıkıh ve fıkıh usulü başta olmak üzere birçok ilimde söz sahibi olan Malatî, birçok talebe yetiştirmiş ve bu talebeleri birçok ilmi ve idari görevlerde bulunmuşlardır.

Kendisine atfedilen bazı görüşlerden dolayı çoğu zaman haksızlık dercesine varılacak kadar tenkit edilen Malatî, aynı zamanda iyi hasletlerinden bahsedilmektedir.

Birçok eser yazdığı belirtilen Malatî'nin şu an elimizdeki tek eseri olan el-Mu'tasar mine'l-Muhtasar isimli eseri, Maliki fakih Ebu'l-Velid el-Bâcî'nin Tahâvî'ye ait Müşkilu'l-Âsâr adlı eseri üzerine yazdığı muhtasarın muhtasarıdır. Eserde Ebu'l-Velid Bâcî'nin görüşlerine yer vermekle beraber, bazen Bâcî'ye itiraz etmekte ve ona karşı Tahâvî'yi savunmaktadır. Malatî, bu eserde yer yer bazı tercihlerde de bulunmaktadır.

## BİBLİYOGRAFYA

Apaydın, H. Yunus, "Îne", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII

Dağcı, Şamil "Kısas", *DİA*, XXV, TDV Yay, Ankara 2002.

İbnü'l-'Aceṃî, Ebü'l-Vefa Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed Sıbt (ö. 1438/841), *Künûzü'z-Zeheb fî Târîhi Haleb*, Dâru'l-Kalem, Halep 1417.

İbn Hacer Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (ö. 852/1449), *Raf'u'l-Isr an Kudâti'l-Mısır*, Mektebetü'l-Hancî, kahire 1418/1998.

Malatî, Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Musa, *el-Mu'tasar Mine'l-Muhtasar min Müşkili'l-Âsâr*, Âlemü'l-Kütüb, Mektebetü'l-Mütenebbî, Mektebetü's-Sa'duddîn, Beyrut, Kahire, Dımaşk Ty.

Malatî, Zeynüddîn Abdülbâsıt b. Halîl b. Şâhin Abdülbâsıt (ö. 920/1514), *Neylü'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, Thk. Ömer Abdusselam Tedmurî, el-Meketbetu'l-Asriyye, Beyrut 1422/2002.

Kehhâle, Ömer Rızâ (ö. 1905-1987), *Mu'cemü'l-Müellifin*, Mektebetu'l-Müsenna, Beyrut Ty.

İbnü'l-imâd, Ebü'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed (ö.1089/1679), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, Dâru'l-Ğarbi'l-islâmî, Beyrut 1988.

İbn Tagrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf (ö. 874/1469), *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kahire*, Dâr'ul-Kütüb, Mısır Ty.

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed (ö.902/1497), *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayât, Beyrut Ty.

Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Nazmü'l-ikyân fî A'yâni'l-A'yân*, Thk. Filip Hitti, El-Meketebetu'ü-ilmiyye, Beyrut Ty.

Et-Temîmî, Takıyyüddin b. Abdülkadir et-Temîmî el-Gazzî, 1010/1601, *Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanâfiyye*,

Uzunpostalcı, Mustafa, "Cemâl el-Malatî", *DİA*, VII, TDV Yay. İstanbul 1993.

Ziriklî, Hayreddin (ö. 1396/1976), *el-A'lâm*, Dâru'l-ilm li'l-Melâyîn, Yy 2002.